

Albert Camus ha fet 100 anys. És fill de la tercera generació de menorquins que al segle XIX van protagonitzar la gran emigració a aquell país fugint de la misèria. A França aquest aniversari no s'ha celebrat de manera gaire plàcida, com tampoc no ho va ser de plàcida l'existència i la relació de l'autor de 'L'estrany' amb el seu país. A Menorca, en canvi, la figura de Camus continua sent objecte permanent d'estudi.

Camus no s'acaba mai

Albert Camus descriu el seu naixement al primer capítol d'*El primer home*. Un naixement accidentat, "una nit de tardor de 1913". El metge arriba quan sa mare ja l'ha infantat "en una cambra humida i pobra, de murs encalcinats i terra d'enrajolat vermell".

La família materna de l'escriptor, del pensador, de l'inconformista, havia emigrat a Alger a mitjan segle XIX, fugint d'una Menorca que res no tenia a veure amb l'actual paradís per a turistes i aprofitant les facilitats donades pel govern francès. L'àvia, Caterina Cardona, era de Sant Lluís. La mare, Caterina Sintes, ja va nàixer a Birkaden. Segons el professor de la Universitat de les Illes Balears, Antoni Marimon, les onades més grans d'emigració es van produir entre els anys 1830 i 1845. Es calcula que entre 12.000 i 15.000 menorquins van creuar el Mediterrani per instal·lar-se a Algèria. Una de les causes d'aquest empobriment dels illencs és que l'any 1820 el govern espanyol va prohibir la reexportació de cereals i va obligar tot el món a comprar el blat de Castella. Això va liquidar el que era un dels principals negocis del port de Maó, que era un focus de comerç amb tot el Mediterrani. Encara hi ha famílies maoneses que conserven cèdules i certificats d'expedicions de

mercaderies amb el segell de l'Imperi turc otomà.

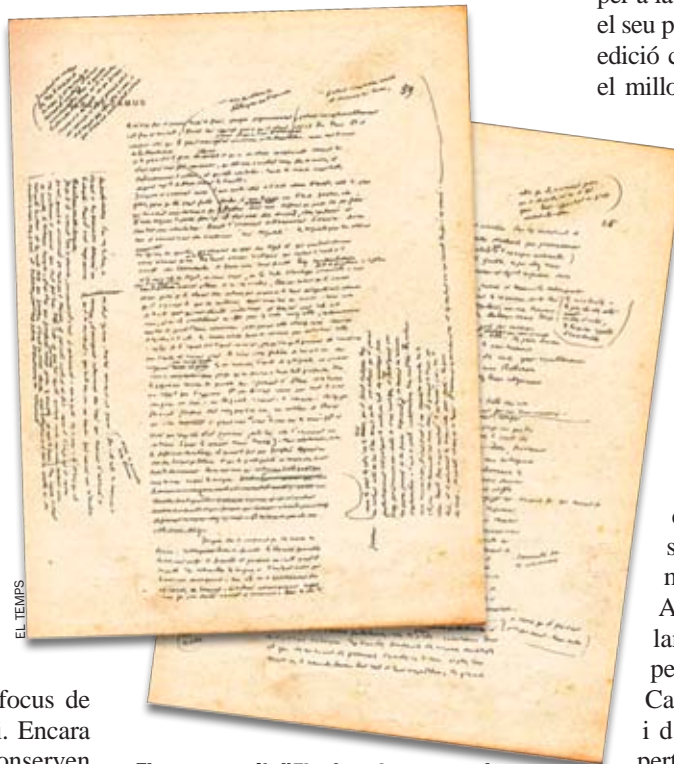
També hi havia colons valencians, sobretot de la Marina, a Algèria. Els menorquins, els maonesos, com eren coneguts de manera genèrica, es van radicar als afores d'Alger, en un territori que ocupava entre 35 i 40 kilòmetres. Fins i tot van fundar nuclis de població com ara Fot de l'Eau, Kouba o Aïn-Taya, que van arribar a tenir més de mil habitants. A això, hi va contribuir un noble francès, el baró de Via-

lar, que, segons diu Marimon, feia molt bona propaganda dels maonesos com a pagesos. Deia que eren honestos i que sabien molt bé com treballar la terra. En principi conreaven els camps dels latifundistes, però a poc a poc van tenir la possibilitat d'adquirir-ne de propis.

Explica Marimon com les primeres generacions d'immigrants, entre les quals hi ha la família Sintes, viuen a la manera menorquina. Parlen català, fan porcejades, mengen formatjades i calcen avarques. La majoria són analfabets i és, a parer del professor de la UIB, el que ajuda a preservar la seua llengua. Albert Camus en parla, de la seua família pràcticament analfabeta però que li va donar més del que necessitava: l'aigua de la mar i el sol són gratuïts a l'Àfrica, diu si fa no fa al prefaci que va fer l'any 1958 per a la reedició de *L'envers et l'endroit*, el seu primer llibre, del qual no hi ha una edició catalana. Els estudiosos hi veuen el millor de la seua obra, la pedrera de la qual traurà els materials per a anar construint l'edifici de la seua literatura i el seu pensament.

La passió per sa mare, que mai no el va llegir.

Ara, quan fa 100 anys que va néixer o quan en va fer 50 d'aquell accident, cobra més força el debat sobre la menorquinitat d'Albert Camus. És inqüestionable que Camus sap d'on ve. Diu que sa mare no sabia situar Menorca sobre un mapa, però ell sí que en sap. Amb tot, es pot parlar de la catalanitat d'Albert Camus? Marimon pensa que sí i que no. Afirma que Camus parla sempre de maonesos i d'Espanya. No té consciència de pertànyer a la cultura catalana. S'hi acostava a través de Víctor Alba amb

El mecanoscrit d'*El primer home* era a la cartera de de Camus quan va patir l'accident.

Els lobbies d'algerians a França encara no han paït la postura que Camus va mantenir durant la guerra de la independència.

qui tradueix Maragall de manera col·laborativa i, pel que sembla, perquè Alba s'hi entesta. I és amb Alba amb qui descobreix que la llengua que escoltava pels carrers quan era menut era el català que parlaven els menorquins d'Algèria. Albert Camus va ser escolartitzat i, com diu Joan Fuster en un dels articles que li dedicà, és fill de l'escola francesa. Aprèn a llegir i a escriure en francès, com passa a la majoria de "maonesos" de tercera generació. La professora i coordinadora científica de l'Institut Menorquí d'Estudis, Fina Salord, parla del factor matern. Tot i que en alguns casos s'hagi descrit Caterina Sintès com una discapacitada, la lectura dels textos de l'autor deixa ben clar que hi havia comunicació entre mare i fill. I també comunicació verbal. Parlava poc, això sí, i aquests silencis llarguíssims embolcallen la devoció d'Albert Camus

per sa mare, a qui va dedicar el llibre que havia de ser la seua obra pòstuma: *El primer home*. Al ja mencionat prefaci de *L'envers et l'endroit* escriu: "Van ser suficients el silenci, la reserva, l'orgull natural i sobri d'aquella família, que quasi no sabia llegir, per a donar-me les lliçons més elevades, les que van durar sempre. I, a més, personalment estava massa ocupat sentint per a somniar una altra cosa".

Camus tenia aquesta grandíssima relació d'afecte amb sa mare i amb tota la família materna perquè no va arribar a conèixer son pare, que va morir quan ell encara no tenia un any a la batalla del Marne, durant la Primera Guerra Mundial. Aquest amor es manifesta en els petits detalls. En pinzellades com la dedicatòria que fa a la mare, encara que sap del cert que no el podrà llegir. I retrata també aquella àvia autoritària que

li prohibia jugar a futbol, que era una de les seues passions, i per a impedir-ho va demanar a un sabater que clavara tatxes a la sola de les seues úniques sabates i quan tornava de l'escola comprovava que el xiquet no havia fet excessos, perquè les tatxes encara eren lluentes i no estaven desgastades.

Fina Salord compara el procés d'afrancesament observat per Camus

Salord: "‘El primer home’ és la gran novel·la de l'emigració valenciana i balear a Algèria"

Camus i Fuster, diàlegs (im)possibles

No es van conèixer personalment, però tots dos van ser testimonis dels canvis i convulsions que experimentava el segle XX. Albert Camus era un menorquí d'Algèria d'educació francesa. Joan Fuster era un valencià de Sueca d'educació espanyola. Tots dos tenien per ofici ser qui eren. Referents per als seus lectors i també per a aquells que no els van llegir mai. L'un va morir molt jove, amb un premi Nobel a la butxaca. L'altre, el llegia, el seguia i escrivia sobre ell. També el qüestionava. L'any 1962, quan Joan Fuster publica *Nosaltres, els valencians*, també dona a la impremta la traducció al català de *La pesta*. Després vindrien *L'estrany*, *El mite de Sísif*, *L'exili i el regne* i *L'home revoltat*. Les tres últimes

les signa en companyia de Josep Palàcios. Algunes d'aquestes traduccions es mantenen vigents encara i són considerades obres d'un altíssim nivell.

Joan Fuster, viciós de la lectura i prescriptor, amb voluntat de ser-ho o no, es va acostar encuriós, és clar, a la literatura que es feia a França. I Camus és un més dels autors a què s'aboca. Cada traducció ve acompanyada d'un pròleg o d'una introducció crítica. És la lectura que Fuster fa de l'obra en el moment que la tradueix. En paraules de la professora Montserrat Prudom, Fuster explica les seues lectures per "iniciar els seus lectors, provocar llur curiositat, permetre'ls l'accés a l'obra seleccionada. Aspira a exercir 'aquest magisteri lliure', aquest mestratge, perquè, segons ell, aquesta és la responsabilitat de l'escriptor". I, a mesura que va traduint-ne les obres, també en parla als mitjans de premsa en col·labora. L'estudiós Isidre Crespo ha recopilat aquests articles de Fuster sobre Camus a la premsa. El primer està datat l'any 1957, just quan li acaben de concedir el premi Nobel. Fuster ho comenta a *Jornada* i s'aparta ràpidament del debat sobre la qualitat literària de l'autor de *L'estrany* per centrar-se en el seu humanisme. Es felicita, diu, "perquè aquesta vegada el premi Nobel ha vingut amb els seus efectismes a cridar l'atenció del gran públic sobre un escriptor i una obra tan vius i tan estimulants. Cada pàgina seua és una lliçó d'honestat i de confiança".

A mesura que el temps passa, tot llegint els articles del savi de Sueca sobre el Nobel de Belcourt, se'n percep un cert allunyament intel·lectual. L'any 1980, Fuster recorda els 20 anys de la mort de Camus i es pregunta si l'autor de *La Pesta* ha caigut en l'oblit. Parla de l'embadaliment que sentien els joves de la seua generació per Camus i per Sartre i per les polèmiques que van protagonitzar. A l'article, publicat a *La Vanguardia*, tot això li fa com pesa i diu (la traducció és nostra) "Aquells que no llegim Camus, sinó que el rellegim ara, entrem en el territori de la perplexitat. Imaginem que encara s'hauria allunyat més de Sartre. I s'hauria distanciat de si mateix". I deixa anar una d'aquelles *boutades* fusterianes amb la frase: "Camus em cau prou simpàtic, i he traduït al català cinc o sis llibres seus: no perquè jo compartira les seues 'idees' sinó perquè el salari editorial és el que és. Sempre m'ha paregut Albert Camus un filòsof mediocre".

Llegint ara aquestes opinions fa tot l'efecte que a Joan Fuster li passava el mateix que a la majoria dels lectors i estudiosos de Camus: en van quedar orfes massa aviat. Camus mor l'any 1960 i el món continua evolucionant. El pensament, també. A poc a poc, l'humanisme camusià té una aparença esclerotitzada als ulls d'aquells que el segueixen tan de prop. Fuster ho intueix, i al pròleg de *La pesta*, del 1962, escriu: "En efecte, Camus no ha estat un escriptor de producció vasta o complexa: la seua vida s'estroncava de cop, a quaranta-set anys, tot just entrada a la millor maduresa, quan encara hauria pogut donar tant de si". Fuster va morir el 1992, sense haver llegit *El primer home* publicat dos anys més tard i que va actualitzar tot el pensament d'Albert Camus. Els lectors de Fuster i de Camus s'han perdut un altre diàleg (possible) entre tots dos.

Rufat: "Encara falta estudiar la influència de Camus en la literatura catalana contemporània"

durant l'aprenentatge amb el que van patir molts escriptors catalans, educats en castellà durant el franquisme. "Camus era un fillet molt llest, molt intel·ligent. Té la sort de comptar amb l'escolarització francesa. Va al al Ly-cée i a la universitat i per culpa de la tuberculosi no pot ser professor de filosofia". Al llarg de la seua obra, Camus parla dels orígens modestos de la seua família, i sí que fa alguna referència a l'illa. Però no la visita mai. El 1935 viatja a Mallorca i a Eivissa. Compon l'assaig *Amour de vivre*, on descriu el convent de Sant Francesc i alguns cafès molt animats i els carrers silenciosos del centre de Palma. I, justament quan més a prop es troba del lloc on hi ha els seus orígens, amb més força expressa el seu sentiment d'estranyesa. Però a Menorca, a buscar les arrels dels Sintès i dels Cardona i dels Cursach, no hi va. I la pregunta sobre si renegava d'aquests orígens és automàtica. Salord ho nega categòricament: "Camus mor amb 46 anys, molt jove. Potser encara no havia pres consciència del que representava el seu origen. Va morir en l'edat en què les persones comencem a reflexionar, a mirar cap arrere per saber quin és el nostre lloc al món. I en *El primer home* queda molt ben reflectit el seu món d'algeriano-menorquí passat per la cultura francesa". Salord aprofundeix en aquesta qüestió i afirma que el drama de Camus és que aquesta novel·la pòstuma no es publica fins el 1994. "Ens vam quedar fossilitzats en l'any 1960, que és quan ell mor. No vam poder evolucionar en el coneixement de la seva figura perquè ens faltava una peça clau", afirma la professora que reivindica *El primer home* com la gran novel·la de l'emigració valenciana i balear a Algèria. L'escriptura d'aquesta obra fonamental per a completar el trencaclosques

Camus comença després després de la crisi personal que pateix entre els anys quaranta i cinquanta del segle passat, quan trenca amb Jean-Paul Sartre i els grups d'intel·lectuals parisiencs que el menyspreen per la seua posició en la qüestió algeriana i l'acusen de poca solidesa com a filòsof. Quan rep el Nobel, confessa als seus amics aquest malestar. Amb els diners del premi es compra la casa de Lourmarin on espera viure tranquil i és allà on comença la redacció d'*El primer home*. Llavors és quan inicia de manera frenètica la recerca de les seues arrels i fa una lectura existencial de la seua vida.

Homenatges i polèmica. L'esdeveniment del centenari del naixement de l'autor d'*El mite de Sísif* ha propiciat tot d'homenatges i sessions d'estudi. A França se centren a Marsella i a Ais de Provença. Es tracta d'actes importants, però no oficials. Encara hi ha malentesos amb la figura d'Albert Camus. La seua postura sobre la independència d'Algèria encara provoca ressentiments i incomprensió. A Menorca l'anomenada "Primavera d'hivern" va començar el mes d'octubre i s'acabarà al desembre. La professora de la Universitat Pompeu Fabra, Hélène Rufat, hi participa amb una ponència on es qüestiona si Camus és un estranger entre nosaltres. La primera setmana de desembre la commemoració serà a Barcelona, organitzada per la mateixa Rufat sota el paraigua de l'Institut Francès. Per a Rufat, Camus encara és ara una matèria d'estudi que pot oferir nous fruits. Per exemple, caldrà veure com la seua obra ha influït o influeix

Albert Camus, amb els seus fills bessons Cathérine i Jean. Cathérine és la responsable del llegat del premi Nobel.

encara en els escriptors catalans. Cita com a exemple Carme Riera, que en *La meitat de l'ànima* parla de la planxadora que tenia una filla que feia de criada a casa de Camus i explicava a sa mare tots els embolics amorosos del premi Nobel. Sobre la possibilitat que encara hi haja material inèdit per estudiar, Rufat parla de la seua correspondència. Hi ha, per exemple, les cartes que s'intercanjava amb la seua musa, l'actriu Maria Casares, filla de Casares Quiroga, el cap del govern de la República amb Manuel Azaña. Albert Camus és molt receptiu a la

sensibilitat republicana espanyola i el despatx que té a l'editorial Gallimard es converteix en lloc de pelegrinatge dels exiliats. Rufat pensa que, si poguérem llegir les agendes o els llibres de visites d'aquells anys, podríem fer un bon retrat de l'època. Carme Riera explicava en una entrevista al diari *Menorca* que Camus va ser l'únic intel·lectual europeu que va defensar els republicans. Tots aquests Camus, que no s'acaba mai, són els que encara ara són objecte d'estudi

Esperança Camps

**NOVA COL·LECCIÓ
de butxaca**

Edicions Tres i Quatre / València

3i4

Pots seguir-nos a
Facebook i Twitter

Visita la nostra botiga virtual
en www.tresiquatre.com

**Nou llibre de
JORDI LLAVINA**